

לקראת מסיק הזיתים 2007

דרישות "יש דין" מכוחות הביטחון

המצית

עפ"י החוק הישראלי ופסיקת בג"ץ, על כוחות הביטחון מוטלת החובה לפעול באופן אקטיבי כדי לאפשר את קיום מסיק הזיתים הפלסטיני בגדה המערבית. בשנת 2006, צה"ל ומשטרת ישראל לא עמדו בחובה זו במספר תחומי מפתח.

הליקויים החמורים ביותר התגלו באכיפת החוק על אזרחים ישראליים ששיבשו את המסיק. בכל התקריות שתיעד "יש דין" בהן השתמשו אזרחים ישראליים באלימות כלפי המוסקים הפלסטיניים, חיילי צה"ל עמדו מנגד. התנהלות זו משתלבת בדפוס רחב יותר של אכיפה לקויה, שכולל הימנעות מביצוע מעצרים וחיפושים ב"זמן אמת" וכישלון במיצוי החקירה הפלילית לאחר האירוע.

ליקויים נוספים שהתגלו כוללים מניעת גישה של המוסקים לאדמותיהם, עיכובים בפסיקה בסכסוכי קרקעות הנוגעים למסיק (נוהל "הקפאת מצב") והשתתפות אקטיבית של חיילי צה"ל בשיבוש המסיק.

לאור ממצאים אלו, "יש דין" דורש מכוחות הביטחון, לקראת המסיק הצפוי להתחיל בשבועות הקרובים:

- א. לאכוף בתקיפות את החוק על אזרחים ישראליים המשבשים את המסיק. בכלל זאת, על חיילי צה"ל להתערב להפסקת תקריות מסוג זה, במיוחד במקרים בהם נעשה שימוש באלימות, ולעצור אזרחים ישראליים המפרים את החוק. המשטרה חייבת לחקור את העבירות במהירות וביעילות, כך שיהיה ניתן להעמיד את מבצעייהן לדין.
- ב. לתכנן מראש את הערכות צה"ל כדי לאפשר גישה מקסימלית לשטחים בהם מתבצע המסיק, כולל הסרה או פתיחה של מחסומים וחסימות פנימיות במידת הצורך.
- ג. להגביר את ההטמעה של החובות המוטלות על הצבא בדרגי השטח, כולל תדרוכים בעל פה, שיכללו גם את החובה לבצע מעצרים של אזרחים ישראליים החשודים בעבירות, ובמיוחד בפעילות אלימה.
- ד. לפסוק בסכסוכי אדמות (נוהל "הקפאת מצב") במסגרת הזמן המתוכננת, ועפ"י הכללים, כך שימנע שיבוש המסיק.
- ה. לגבש תוכנית מפורטת גם להערכות מחוז ש"י במשטרת ישראל, שתכלול נדבך של תגובה לתלונות בזמן אמת, כולל ביצוע חיפושים.

מסיק הזיתים הפלסטיני בגדה המערבית מתקיים מדי שנה בחודשי הסתיו, ובעיקר באוקטובר ובנובמבר. כ-800 אלף דונם בגדה נטועים בעצי זית, ויבולם משתנה בהתאם לתנאי האקלים. לייצור שמן הזיתים חשיבות כלכלית, היסטורית ותרבותית רבה עבור האוכלוסייה הפלסטינית בכלל, והמוסקים בפרט.

מזה שנים, וביתר שאת מאז תחילת האינתיפאדה השנייה, עומדים התושבים הפלסטינים בפני קשיים רבים בקיום המסיק. שתיים מהבעיות החמורות ביותר הינן: מניעת גישה לאדמות ע"י כוחות הביטחון, באמצעות חסימות, מחסומים או מניעה מהתושבים להיכנס לשטח; והטרדות חוזרות ונשנות ע"י אזרחים ישראליים, הכוללות מקרי תקיפה, איומים, גניבה וחבלה. ככלל, כוחות הביטחון והמשטרה עמדו מנגד מול התנכלויות אלה, ובמקרים מסויימים אף השתמשו בהן כהצדקה להפסקת עבודות המסיק במקום.

ב-26.06.2006 ניתן על-ידי בג"ץ פסק-דין המבהיר את החובות והמגבלות המוטלות על כוחות הביטחון בנוגע לגישה של תושבים פלסטיניים לאדמותיהם, בפרט בעונת המסיק (בג"ץ 9593/04 ראשד מוראר נ' מפקד כוחות צה"ל ביהודה ושומרון). פסק הדין מטיל על המפקד הצבאי את החובה לאפשר את המסיק, הן ע"י הימנעות מצעדים העשויים לשבש אותו והן ע"י נקיטת פעולות שימנעו שיבוש מצד גורמים אחרים. פסק הדין מבהיר כי הגבלת גישת מוסקים לאדמותיהם לצורך הגנה על אזרחים ישראליים תתבצע רק בהתאם לצרכים קונקרטיים ותוך פגיעה מצומצמת ככל האפשר במסיק.

מטרת מסמך זה היא לסקור בקצרה כיצד עמדו צה"ל והמשטרה בחובותיהם החוקיות ביחס למסיק בשנת 2006. על סמך מסקנות בדיקה זו, המסמך יבהיר את עמדת יש דין בנוגע להיערכות ופעולות צה"ל והמשטרה ביחס למסיק הקרוב, העומד להתחיל באמצע אוקטובר 2007. בכלל זאת, יעלה המסמך דרישות קונקרטיות לתיקון הליקויים שעלו במסיק האחרון.

מסיק 2006: חקוד צה"ל ומשמרת ישראל

הבטחת גישה

צה"ל קיים רק באופן חלקי את חובתו החוקית לאפשר לחקלאים גישה לאדמותיהם בעת המסיק. ב-28.09.2006, הוציא מפקד פיקוד המרכז לפחות ששה צווים לסגירת שטחים באזורי הכפרים בית פוריק, סנגייל ובורין, מהם ארבעה צווים האוסרים כניסת כל אדם לשטחים המסומנים ושניים האוסרים על כניסת אזרחים ישראלים וזרים לשטחים המסומנים. השטחים נשוא הצווים המדוברים התפרסו על כ-200 זונם בכל צו. בעקבות פניה של האגודה לזכויות האזרח לביטול או תיקון צווים אלו, השיבה לשכת שר הביטחון ביום 19 באוקטובר, כי לגרסת מערכת הביטחון צווי הסגירה שנחתמו אינם מנוגדים לפסיקת בג"ץ.

לעומת זאת, בנושא המחסומים, בעקבות פניות חוזרות ונשנות של יש דין, צה"ל סילק בסופו של דבר חמש ערימות עפר וסלעים בדרכים המובילות מכפר קדום אל שטחי הזית של תושבי הכפר. חסימות אלו הוצבו באופן המונע גישת רכב ממונע אל מטעי הזית.

במהלך המסיק עצמו, דווחו לחדר המצב של יש דין 9 מקרים בהם עוכבה או נמנעה גישת מוסקים לאדמתם ע"י חיילי צה"ל, מחסומים או בשל הימנעות מפתחת שערים במכשול ההפרדה.

אבטחה

גם בנושא אבטחת החקלאים מפני התנכלויות, צה"ל קיים את חובותיו רק באופן חלקי. עוד לפני המסיק, נמסרה למתנדבים ישראלים טבלה שהופצה על ידי חטמ"ר שומרון ובה התאריכים בהם יינתן ליווי צבאי למסיק לכל כפר וכפר. זאת, בניגוד לפסיקת בג"ץ, לפיה יינתן ליווי צבאי לאורך כל תקופת המסיק.

בפועל, התגובה לאירועי התנכלות שהתרחשו במהלך המסיק, הייתה לא הולמת, במיוחד בכל הקשור באירועים אלימים. חיילי צה"ל נכחו בארבעה מקרי תקיפה שתועדו ע"י חדר המצב של יש דין. בכל המקרים, הם נמנעו מלהגיב לנוכח תקיפת מוסקים פלסטינים בידי אזרחים ישראלים. לפחות במקרה אחד החלה אלימות האזרחים הישראלים כנגד הפלסטינים לאחר הגעת כוח צבאי לשטח ולעיני חייליו. בשלושה אירועים לפחות דווח על מעורבות ישירה של חיילים בתקיפת מוסקים. בשני מקרים הורו חיילים למוסקים לעזוב את השטח לנוכח איום מצד אזרחים ישראלים, תחת לספק הגנה למוסקים. ככל הידוע ליש דין, באף לא אחד מהמקרים בהם נכחו חיילים בזמן פגיעה במוסקים לא נעצר ולו אזרחי אחד, וזאת בניגוד לפקודות הצבא.

תגובת צה"ל הייתה ראויה יותר באירועים לא אלימים, שהיו כרוכים בהטרדת מוסקים, איומים עליהם ו/או מניעת גישה של מוסקים לשטחים החקלאיים שלהם, מצד אזרחים ישראליים. בשלושה מקרים מסוג זה שתועדו ע"י חדר המצב, הגיעו למקום אנשי כוחות הביטחון ונראה כי

תגובתם הייתה ראויה. במקרה אחד עוכב מוסק לחקירה לאחר שנכנס אל חלקה שנמצאת לדבריו בבעלותו אך גודרה בידי תושב התנחלות.

"הקפאת מצב"

נוהל "הקפאת מצב" גובש קודם למסיק 2006, במטרה להתמודד עם מקרים בהם אזרחים ישראלים טוענים לבעלות על קרקע בה מתקיים המסיק. עפ"י הנוהל, עבודת המסיק הייתה אמורה להיעצר בזמן שיתקיים בירור ראשוני ע"י המנהל האזרחי. בירור זה היה אמור להימשך עד 72 שעות, כך שאם יעלה שאין בטענות ממש, יהיה ניתן לחדש את עבודת המסיק טרם סיום העונה. על אף החששות, קודם לעונת המסיק, כי יהיה מספר רב של טענות בעלות מצד אזרחים ישראלים, נמנו עשרה אירועים ממין זה בלבד. **למרות מיעוט האירועים, הבירור הראשוני הושלם בתוך מסגרת הזמן המובטחת במקרה אחד בלבד, וזאת לטובת האזרח הישראלי שטען לבעלות על הקרקע.** ככל הידוע ליש דין, בכל שאר האירועים בהם הוכרז ניהול "הקפאת מצב", לא נקבעה הבעלות על הקרקעות השנויות במחלוקת עד לתום תקופת המסיק בשנת 2006, ונמנע המשיך עבודות המסיק בחלקות אלה. **בכך כשל השימוש בנוהל כמנגנון מהיר לפתרון טענות בעלות סותרות.**

אכיפת חוק

כלל, נראה כי אכיפת החוק על אזרחים ישראלים במהלך המסיק תואמת לדפוס הכללי של אוזלת יד והימנעות מטיפול יסודי בעבירות. התגובה המיידית לעבירות שבוצעו ע"י אזרחים ישראלים נגד המוסקים הייתה רפה ביותר. כפי שצוין לעיל, חיילי צה"ל אמנם טיפלו בצורה ראויה באירועים של הטרדה ואיומים, אך עמדו מנגד באירועים אלימים, ונמנעו מלעצור את המבצעים. בנוסף, בכל המקרים בהם התלוננו פלסטינים על גניבת יבול זיתים לא ביצעו שוטרי מחוז ש"י חיפושים במאחזים והתנחלויות סמוכים בזמן אמת. בלפחות אחד מהמקרים הללו פנה בפקס עו"ד מיכאל ספרד אל קצין החקירות המרחבי בדרישה לערוך חיפוש אך נענה בשלילה. יתר על כן, המשטרה התנתה את טיפולה בפנייה – שנמסרה בזמן אמת – בהגשת תלונה במשטרה.

חקירות המשטרה ביחס לעבירות שבוצעו במהלך המסיק לא הניבו תוצאות. אף אחד מתשעת התיקים שאחריהם עוקב יש דין לא הסתיים בהעמדה לדין, לא כל שכן בהרשעה. ששה מתיקי החקירה שנפתחו במשטרת מחוז ש"י נסגרו (חמישה בעילה של "עבריון לא נודע" ואחד נסגר בעילה "חוסר ראיות"). שני תיקים עודם מצויים בחקירה. במקרה אחד המשטרה טוענת כי אינה מכירה את האירוע, וככל הנראה לא נפתחה חקירה כלל.

שיבוש המסיק ע"י קציני וחיילי צה"ל

יש דין תיעוד שני מקרים של מניעת מסיק כעונש קולקטיבי. במקרה אחד מנע מח"ט שומרון את יציאת תושבי כפר סאלם למסיק – וחייליו אף אילצו קבוצת מוסקים לשוב לכפרם - כענישה קולקטיבית לאחר יידוי בקבוקי תבערה על כביש סמוך לכפר. פעולה נמרצת של יש דין הביאה את

הנושא לפתחו של שר הביטחון והענישה הגורפת בוטלה עוד באותו יום. עוד בטרם החלה עונת המסיק, התברר בסיור מקדים שערכו מתנדבי יש דין בכפר גימעין כי קצין צה"ל בדרגת סגן אלוף איים על ראש מועצת הכפר כי ימנע את ביצוע עבודות המסיק באדמות השייכות בכפר, בעקבות יידוי בקבוק תבערה. ככל הידוע ליש דין לא מומש האיום.

כמו כן, במהלך המסיק, קיבל חדר המצב שני דיווחים על השתתפות חיילי צה"ל בתקיפות והטרדות של מוסקים. ב-26 באוקטובר 2006, דווח כי חיילים מנעו ממוסק תושב בילעין, פעיל בולט במאבק נגד מכשול ההפרדה באזור, לעבור בשער בתוואי מכשול ההפרדה אל אדמתו שבעבר השני. המוסק הוכה לדבריו בידי אחד החיילים. ב-30 באוקטובר 2006, התקבל דיווח כי מתנחלים חמושים וחיילים תוקפים מוסקים סמוך לדיר אל-עסל א-תחתא, ממערב לדורא (אזור חברון). המוסקים עזבו את השטח. ב-4 בנובמבר 2006, נמסר כי חקלאים תושבי כפר תל שהיו בדרכם לבתיהם לאחר יום עבודה נתקלו בקבוצת חיילים. החיילים קרעו שקי זיתים ושפכו תכולתם על הארץ. ככל הידוע ליש דין לא הוגשו תלונות במקרים אלו ולא נפתחו תיקי חקירה.

מסיק 2007: הערכות כוחות הביטחון

בחדש ספטמבר 2007 הוזמנו נציגים ממספר ארגוני זכויות אדם להיפגש עם היועץ המשפטי של אוגדת איו"ש בכדי לדון בהערכות למסיק 2007. בישיבה זו, הדגישו אנשי צה"ל את מחויבותו לפעול בהתאם לפסק דין מוראר. הם הביעו שביעות רצון מתפקוד הצבא במסיק שנת 2006, אך גם את הכוונה לשפר אותו ב-2007.

לדבריהם, צה"ל נערך מראש למסיק, בתיאום עם המשטרה. במסגרת זאת נעשה מיפוי של צרכי המסיק בכל הגזרות, בין היתר על בסיס מגעים עם הקישור הפלסטיני ומידע שהועבר על ידי החקלאים הפלסטינים. בהתאם למיפוי זה, צה"ל מתכנן תגבור של הקף הכוחות לצורך אבטחת המוסקים, ובכלל זאת אף לגייס חיילי מילואים.

בשטחים שבהם לא היה חיכוך בעבר, אבל בכל זאת קיים חשש לעימות סביב המסיק, צה"ל ממליץ למוסקים לתאם מראש את ירידתם לשטח, והודיע על כך להם. במקרים שבהם הירידה תתואם, בכוונת צה"ל לספק ליווי צבאי למוסקים.

באזורים שבהם היה חיכוך בעבר סביב המסיק, צה"ל הוציא צווים של "שטח צבאי סגור לישראלים בלבד". אזרחים ישראלים יורשו להיכנס לאזורים אלו רק באישור מת"ק. באזורים הצמודים ליישובים יהודיים יוצאו צווי "שטח צבאי סגור" גורפים, המאפשרים כניסה רק באישור המח"ט. לדברי נציגי צה"ל, מספרם הכולל של הצווים אמור לגדול בשנת 2007, ולעמוד על 40, לעומת 32 בשנת 2006. מחצית מ-40 צווים אלו יאסרו על כניסת ישראלים בלבד, ומחצית יאסרו על כניסה באופן גורף.

בנוסף, הוכנו דפי מידע שיחולקו לחיילים המשתתפים במסיק, ובהם מוסבר להם לגבי חובותיהם בעניין זה; ונערכה פגישה עם רכזי הביטחון בהתנחלויות, כדי להבהיר להם את המגבלות שהוטלו על פעילות המתנחלים.

דרישות יש דין לקראת מסיק 2007

בנושא הבטחת הגישה, בעקבות הכוונה לפרסם כ-20 צווים של "שטח צבאי סגור" האוסרים על כניסה באופן גורף, על צה"ל להבטיח שכל צו מסוג זה עונה על צורך בטחוני קונקרטי וכי הצו מוגבל לשטח המינימלי הנדרש כדי להגן על התושבים. במהלך המסיק, על צה"ל להבטיח שחייליו יאפשרו גישה לכל אותם מקומות שלא הוגבלו ע"י צווים, ובכלל זאת פתיחת מחסומים ושערים במכשול הפרדה.

בנושא האבטחה, על צה"ל להעניק ליווי צבאי בכל מקום בו הוא נחוץ, לכל אורך תקופת המסיק, ולהבהיר זאת לחקלאים הפלסטינים. אולם הליווי הצבאי הוא בעל תועלת רק אם חיילי צה"ל מקיימים את חובתם להגן על המוסקים, במיוחד במקרים בהם החקלאים נתונים לתקיפה אלימה. הגנה זו כוללת גם מעצר של האזרחים הישראליים המעורבים באלימות.

אכיפת החוק על אזרחים ישראלים היא נדבך מרכזי בחובותיהם של צה"ל והמשטרה ביחס למסיק. הדבר נוגע הן לתגובה המיידית לאירוע, כולל מעצר של חשודים, גביית עדויות וביצוע חיפושים; והן ביחס לקיום חקירה ממצה ויסודית של כל התלונות שהוגשו.

אין להשתמש במניעת המסיק כענישה קולקטיבית. זאת, במיוחד כשאמור בקצינים בכירים, האמורים להיות אמונים על הטמעת הכללים והחובות בקרב דרגים נמוכים יותר. יש לטפל בחומרה במקרים של חיילים המשתתפים בהתנכלויות למוסקים.

שם תיקון הליקויים שעלו מהמסיק בשנת 2006, יש דין דורש:

- א. לאכוף בתקיפות את החוק על אזרחים ישראלים המשבשים את המסיק. בכלל זאת, על חיילי צה"ל להתערב להפסקת תקריות מסוג זה, במיוחד במקרים בהם נעשה שימוש באלימות, ולעצור אזרחים ישראלים המפרים את החוק. המשטרה חייבת לחקור את העבירות במהירות וביעילות, כך שיהיה ניתן להעמיד את מבצעייהן לדין.
- ב. לתכנן מראש את הערכות צה"ל כדי לאפשר גישה מקסימלית לשטחים בהם מתבצע המסיק. עפ"י הדיון אצל היועץ המשפטי לאיו"ש, תוכנית כזו אכן מגובשת בימים אלו. יש להבטיח שהיא תכלול גם הסרה או פתיחה של מחסומים וחסימות פנימיות במידת הצורך.
- ג. להגביר את ההטמעה של החובות המוטלות על הצבא בדרגי השטח. לפי הדיון שהוזכר לעיל, יחולקו בקרב החיילים שישתתפו במסיק דפים ובהם הסבר מדויק של חובותיהם. יש לוודא כי הסבר זה יועבר גם בעל פה, עם ההדגשה הראויה, ויכלול גם את החובה לבצע מעצרים של אזרחים ישראלים החשודים בעבירות, ובמיוחד בפעילות אלימה.
- ד. לקיים את הבירור הראשוני בנוהל "הקפאת מצב" בתוך 72 שעות מרגע הפעלתו, יש כך שעכוב עבודות המסיק יהיה מזערי. על צה"ל להפעיל את הנוהל רק במקרים שבהם יש טענה של ממש לבעלות על האדמות. קרי, יש לעצור את פעילות המסיק רק אם האזרח הישראלי הטוען לבעלות על הקרקע מזדהה ומביא סימוכין כלשהם לטענת הבעלות.

ה. **לגבש תוכנית מפורטת גם להערכות מחוז ש"י במשטרת ישראל, תוך זיהוי מראש של איזורים בעלי פוטנציאל בעייתי. בפרט, תוכנית זו צריכה לכלול נדבך של תגובה מיידית ומהירה לתלונות בזמן אמת, כולל ביצוע חיפושים.**